

Ivana Lazarević, **Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine**. Zagreb-Dubrovnik: HAZU Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2014. 300 strani (posebna izdanja. Serija: Prilozi povijesti Dubrovnika i okolice, knj. 22).

Ko so se Dubrovčani razširili na nova področja (Pelješac, Dubrovačko Primorje, Konavli) je dubrovniška komuna izvedla detaljno izmero na novo pridobljenega ozemlja in ga vpisala v zemljiško knjigo. Za samo mesto Dubrovnik takšna izmera ni obstajala. Obstajal je sicer popis občinskih nepremičnin, niso pa popisali nepremičnine v privatni lasti. Zato neka precizna struktura lastništva stanovanjskih objektov in nepremičnin v mestnem prostoru znotraj obzidja ni znana za ves čas obstoja Dubrovniške republike.

Čeprav je dubrovniška vlada večkrat izvedla popise prebivalstva, se velik del teh popisov ni ohranil. Najpomembnejši ohranjeni popis je iz leta 1673/74 organiziran kmalu po potresu 1667, na žalost pa ni zajel področje mesta znotraj obzidja. Popis prebivalstva iz leta 1817, izveden nekaj let po ukinitvi Dubrovniške republike, je edini ohranjeni poimenski popis prebivalstva mesta Dubrovnika. Ta popis je avtorici omogočil, da z retrogradno metodo ugotovi vse plemiške stanovanjske enote v danem trenutku. Na tej osnovi je skušala analizirati njihovo prostorsko razprostranjenost v mestu znotraj obzidja.

V uvodnem poglavju prikaže avtorica pregled urbanističnega razvoja mesta Dubrovnika od 13. stoletja do propada Republike. V 13. stoletju je dobil Dubrovnik svoj končni obseg, kjer urbanistična akcenta predstavljata frančiškanski samostan na zahodni strani Place in dominikanski samostan na vzhodni strani Place. Dubrovnik se je začel takrat plansko izgrajevati o čemer pričata dubrovniški statut iz leta 1272 in njegova dopolnitev iz 1296. Po velikem požaru leta 1296, ki je uničil Prijeko in področje nadškofijskega zemljišča med Placo in ulico za Rokom, je bila sprejeta nova regulacijska uredba, ki je skušala nadomestiti lesene zgradbe z zidanimi. To se je potem sistematično nadaljevalo še vse 14. stoletje. Izgrajevala se je ulična mreža, ki se je kasneje redko spreminjala. Takrat se je začela izvajati kanalizacija, gradile so se mnoge javne zgradbe, okrepilo in povišalo se je obzidje. Zaradi boljše kontrole mestnega prostora so se v 13. stoletju organizirali seksteriji. Avtorica njihovi razporeditvi posveti posebno pozornost. V tem obdobju naj bi jih bilo šest, njihovo lokacijo pa raziskovalci različno omejujejo.

Obdobju največje gospodarske in gradbene prosperitete v 15. in 16. stoletju, je v 17. stoletju sledil čas stagnacije in gospodarske krize. V tem obdobju pride tudi do velike spremembe urbane strukture Dubrovnika. Veliki potres leta 1667, v katerem je umrla več kot tretjina prebivalstva, je bil tudi v urbanističnem pogledu katastrofalen. Velik del javnih in stanovnjajskih zgradb je bil porušen ali zelo poškodovan. Takoj po potresu je začela dubrovniška vlada z odstranjevanjem ruševin in obnovo porušenih palač ter stanovanjskih objektov. V obnovi pa je v veliki meri spoštovala sprejet urbanistični načrt iz 13. stoletja. Barok, ki ga sicer prepoznamo že pred potresom, je v obdobju prenove prevladoval. V zvezi z urbanistično obnovo mesta pa avtorico zanima demografski razvoj prebivalstva v tem času. Za starejša obdobja se popisi prebivalstva v mestu, kot sem že omenil,

niso ohranili, zato so ocene zgodovinarjev o številu prebivalcev mesta le približne in se mnogokrat razlikujejo. Kljub obnovi mesta po potresu, pa se, kot ugotavlja avtorica, negativni demografski trendi nadaljujejo.

Avtorica se loti še enega problema, ki naj bi razjasnil koncentracijo plemiških hiš na določenem oprostoru v mestu. Zanima jo socialna organizacija urbanega prostora v mestu Dubrovniku. Razpored stanovanjskih objektov v določeni meri govori o socialni strukturi mesta. Kohezivni elementi in razlogi spajanja ali grupiranja določenih skupin prebivalstva so bili lahko različni. Pustijerna je bila v starejših obdobjih privlačnejša za bogatejši, predvsem plemiški sloj prebivalstva zaradi večjih enot in bližine luke, na nekaterih predelih mesta pa so se prebivalci grupirali po poklicih, predvsem obrtniških.

Osrednji del knjige predstavlja predstavitev posameznih plemiških hiš v mestu na podlagi popisa prebivalstva iz leta 1817. Najprej podrobno analizira omenjeni popis prebivalstva in opiše razporeditev seksterijev, ki so na začetku 19. stoletja doživeli pomembno preoblikovanje. Mestni seksteriji so se uporabljali v glavnem v pravnih aktih v zvezi z lociranjem nepremičnin. Naveden je zelo podroben pregled nazivov posameznih ulic iz leta 1817 ter spremembe njihovih poimenovanj v 19. nato na začetku 20. stoletja in še posebej leta 2013 (večnoma se poimenovanja niso spreminjala). Nato sledi podroben opis plemiških hiš po posameznih seksteriji na podlagi popisa prebivalstva iz leta 1817. Lastniki so ugotovljeni na podlagi katastra iz leta 1837 in njegove reambulacije iz leta 1876, nato iz zapuščinskih razprav, dokumentov hipotekarnega urada, gradbenih načrtov občine, od 1880 pa je avtorica koristila predvsem zemljiško-knjižne vložke na občinskem sodišču v Dubrovniku. Lastnikom posameznih objektov sledi do petdesetih let dvajsetega stoletja, ko je bila izvedena nacionalizacija nepremičninskega fonda, s čemer je bila porušena lastniška kontinuiteta. Z rdečo barvo so označene tiste hiše, v katerih so lastniki živeli, z modro pa tiste katere so lastniki oddajali v najem. Avtorica je na podlagi omenjenih arhivskih fondov ugotovila naslednje število plemiških hiš razporejenih v posameznih seksterijih:

- Seksterij Minčeta: živi v 1 hiši, v najemu 5 hiš
- ” Dogana: živi v 13 hišah, v najemu 2 hiši
- ” Velika Fontana: živi v 20 hišah, v najemu 13 hiš
- ” Bolnica: živi v 11 hišah, v najemu 7 hiš
- “ Sv. Marija: v najemu 2 hiši
- “ Forte Molo: živi v 11 hišah, v najemu 11 hiš

V mestu Dubrovniku je po ugotovljenih podatkih živelo plemstvo v 56 hišah, oddanih v najem pa je bilo 40 hiš, skupaj torej 96 hiš. Popis prebivalstva mesta Dubrovnik leta 1817 pada v čas, ko je plemstvo v izumiranju in je skupaj 225 pripadnikov plemstva predstavljalo tedaj le 4,02 % celotnega prebivalstva, je pa njihov delež pri lastništvu hiš 11,57 % (v 14. stoletju je plemstvo predstavljalo npr. okrog 40 % celotnega prebivalstva). Razporeditev plemiških hiš je bil pred potresom drugačen. Skoncentriran je bil v središču naselja okoli katedrale in v Pustjerni, Po

potresu 1667 pa so hiše, v katerih so živeli plemiči in bogati meščani (antunini in lazarini) razporejeni v elitnem delu mesta, a to je tedaj prvi red hiš na Placi in v paralelnih ulicah. V komentarjih k posameznim hišam plemstva v nekaterih primerih seže pri predstavitvi lastnikov tudi v starejša obdobja in objavlja portrete posameznih lastnikov. Vse hiše so dokumentirane s fotografskimi posnetki. Dodan je podroben opis stilnih elementov, heraldičnih detajlov in notranje razporeditve ter opreme.

V zaključnem poglavju sledi analiza starostne in spolne strukture prebivalstva v posameznih seksterijih na podlagi popisa iz leta 1817 in katastra iz leta 1837. Časovni razpon dvajsetih let je zelo velik, ki pokaže, da je bilo v Dubrovniku to obdobje zelo dinamično. Mestno prebivalstvo je mobilno, migrira in nepremičnine pogosto menjajo lastnike. Dobrodelna organizacija Opera pia, ki je v Dubrovniku odigrala pomembno socialno vlogo v preteklosti, je prišla v posest mnogih plemiških nepremičnin. Omejitve v lastništvu hiš so predstavljali tudi fideikomisi in hipoteke, ki jim avtorica posveti posebno pozornost.

Knjiga Ivane Lazarević predstavlja pomemben korak pri nadaljnem proučevanju plemiškega deleža v lastništvu stavbnega fonda v mestu Dubrovniku. Na tej podlagi bo možno, ob upoštevanju bogatega arhivskega fonda Dubrovniške republike, spremljati sledi lastništva daleč v preteklost. Odprla pa je tudi mnoga vprašanja, ki bodo omogočala razrešiti nejasnosti s področja umetnostno zgodovinskih raziskav.

Na koncu knjige je dodan spisek uporabljenih virov ter literature. Sledi še imensko in krajevno kazalo. Povzetek je v angleškem jeziku.

Ignacij Voje